

ZENON HENRYK GULDON
(1936–2012)

Zenon Henryk Guldon urodził się 24 XI 1936 r. we wsi Osowa Góra (od 1959 r. dzielnica Bydgoszczy) w rodzinie robotniczej. Jego rodzicami byli Adam i Teresa z domu Gwizdała. Szkołę podstawową ukończył w 1949 r., a egzamin maturalny złożył w 1953 r. w Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika w Bydgoszczy. Wykazywał duże zdolności matematyczne i predylekcje w kierunku nauk ścisłych. O tym, że w 1953 r. podjął studia historyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, zdecydował – jak sam wspominał – fakt, że ani w Bydgoszczy, ani w Toruniu nie było politechniki. W czasie studiów uczęszczał na seminarium archiwistyczne, prowadzone przez dr. Franciszka Paprockiego, oraz na seminarium historii Polski do połowy XV w., prowadzone przez prof. Bronisława Włodarskiego. Tytuł magistra historii, specjalność archiwistyka, uzyskał 28 VI 1957 r. W wypełnianych w następnych latach kwestionariuszach osobowych jako zawód wyuczony wpisywał: archiwista. Dodać trzeba, że jego praca magisterska *Walka klasowa chłopstwa polskiego od XII do połowy XIV w. ze szczególnym uwzględnieniem Małopolski* została wydana w całości drukiem (Toruń 1958).

Tuż po zakończeniu studiów został zatrudniony od 1 IX 1957 r. w Katedrze Historii Polski i Powszechnej XVI–XVIII wieku na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika na stanowisku asystenta, a następnie starszego asystenta (1959), adiunkta (1962) i docenta (1968). Dnia 5 III 1963 r. Z. Guldon zawarł związek małżeński z Romaną z domu Hnat. Ze związku tego urodziło się troje dzieci: Łukasz, Teresa i Wojciech.

Pięć lat po podjęciu pracy obronił rozprawę doktorską „Struktura i rozmieszczenie własności ziemskiej na Kujawach i w ziemi dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku”. Jej promotorem był prof. Leonid Żytkowicz, a recenzentami prof. Marian Biskup (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk) i prof. Stanisław Herbst (Instytut Historii Uniwersytetu Warszawskiego). Stopień doktora otrzymał 16 IV 1962 r. Następnie podjął pracę nad rozprawą habilitacyjną, której tematem miały być związki handlowe dóbr magnackich na Ukrainie z Gdańskiem. W tym celu zaczął się ubiegać o wyjazd do Kijowa, aby zapoznać się z tamtejszym zasobem archiwalnym. Zapewne obawiając się, że tematyka ta może nie zyskać aprobaty ówczesnych decydentów związanych z nauką, we wniosku napisał, że tematem kwerendy będzie „Powstanie chłopskie na prawobrzeżnej Ukrainie w latach 1768–1790”. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego zgodziło się na wyjazd, który trwał od 3 X 1963 do 1 III 1964 r. Na Uniwersytecie Kijowskim odbył ów staż naukowy

pod kierunkiem prof. Valentyny A. Markinej. Już pięć lat później Z. Guldon odbył kolokwium habilitacyjne (5 VI 1967 r.), którego podstawą była praca „Związki handlowe dóbr magnackich na prawobrzeżnej Ukrainie z Gdańskiem w XVIII wieku”. Recenzentami w przewodzie byli prof. Bohdan Baranowski (Uniwersytet Łódzki), prof. Jerzy Topolski (Uniwersytet Adama Mickiewicza) i doc. dr hab. Jerzy Wojtowicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika). Stopień naukowy docenta nauk humanistycznych w zakresie historii Polski i powszechnej XVI–XVIII w. został zatwierdzony 21 III 1968 r. Z. Guldon miał wówczas 32 lata. Tak szybkie uzyskanie habilitacji w naukach humanistycznych potwierdziło opinię wyrażoną kilka lat wcześniej przez prof. Leonida Żytkowicza, bezpośredniego przełożonego, że „dr Guldon należy do najzdolniejszych pomocniczych pracowników nauki katedr historycznych”.

Po powrocie ze stażu w Kijowie, pracując nadal na UMK, Z. Guldon pełnił obowiązki kierownika Pracowni Historycznej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego (w latach 1965–1966). Od 1965 r. współpracował z Pracownią Słownika Historyczno-Geograficznego Ziemi Polskich w Średniowieczu IH PAN, na zlecenie której przygotowywał część kujawsko-dobrzyńską Słownika. Opracował i przygotował materiał do druku, ale z bliżej nieznanym mi przyczyn nie został on wówczas opublikowany i do dzisiaj pozostaje w maszynopisie. Parę lat temu prof. Guldon uzupełnił słownik nowszą literaturą przedmiotu.

W czerwcu 1968 r. na UMK powołano do życia Instytut Ekonomiczny. W celu wzmocnienia jego kadry naukowej z dniem 1 XII 1968 r. został tam przeniesiony, do Zakładu Ekonomii Politycznej i Historii Myśli Ekonomicznej, ówczesny docent Z. Guldon. Nie popracował jednak zbyt długo w tym instytucie, gdyż na początku 1970 r. ówczesny rektor Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Kielcach doc. dr Tadeusz Malinowski podjął zabiegi o ściągnięcie go do kierowanej przez niego uczelni.

Ostatecznie od 1 VIII 1970 r. Z. Guldon podjął pracę na stanowisku docenta w Samodzielnym Zakładzie Historii Wyższej Szkoły Nauczycielskiej (od 1973 r. Wyższej Szkole Pedagogicznej) w Kielcach, będąc jednocześnie jego kierownikiem i organizatorem. Pełnił tę funkcję do 1974 r. Od 1976 do 1980 r. był wicedyrektorem Instytutu Historii ds. naukowo-badawczych. Jednocześnie był kierownikiem Zakładu Historii Polski i Powszechnej do XVIII wieku (1977–1980) i kierownikiem Pracowni Nauk Pomocniczych Historii (1976–1980). Pełnił także funkcję przewodniczącego Senackiej Komisji Bibliotecznej (1978–1980).

Stwierdzić trzeba jednoznacznie, że to ówczesny docent Z. Guldon stworzył nie tylko Zakład Historii, lecz przede wszystkim środowisko historyczne w Kielcach. Dysponował najlepszym warsztatem historycznym i był rozpoznawalny już w ogólnopolskim środowisku historyków. Podjął na szeroką skalę działania zmierzające do stworzenia życia naukowego. Zorganizował i kierował w latach 1976–1979 Zespołem Naukowo-Badawczym Historii Kielecczyny, w którego skład wchodziło 11 osób z czterech kieleckich instytucji naukowych. W ramach tego zespołu zorganizował konferencję „Dzieje Kielecczyny w historiografii Polski Lu-

dowej”, w trakcie której sprecyzowano stan i program badań nad dziejami regionu. Materiały tej konferencji zostały również wydane drukiem pod jego redakcją (Kielce 1977). Był również organizatorem wielu innych konferencji naukowych, nie tylko w Kielcach, lecz także w miasteczkach należących do regionu świętokrzyskiego (m.in. w Szydłowcu i Starachowicach). Z zorganizowanych przez niego w latach siedemdziesiątych XX w. sesji wymienić trzeba poświęconą dziejom Chęcin ogólnopolską konferencję z 1975 r., której materiały również zostały opublikowane (Kielce 1976).

Dzięki aktywnej działalności organizacyjnej oraz szerokim kontaktom naukowym Z. Guldon pomógł w karierach naukowych wielu osobom z kieleckiego środowiska historycznego. Umożliwiał im choćby druk w ogólnopolskich czasopiśmie. Szkoda, że wiele z tych osób tak szybko o owej pomocy zapomniało. W końcu lat siedemdziesiątych i na początku osiemdziesiątych XX w. wypromował również kilku doktorów.

W dniu 25 X 1979 r. Rada Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej wszczęła postępowanie w sprawie nadania doc. dr. hab. Z. Guldonowi tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego. Na recenzentów Rada powołała profesorów Stanisława Gierszewskiego, Jana Małeckiego i Henryka Samsonowicza. Mimo że recenzenci bardzo pozytywnie ocenili dorobek naukowy, organizacyjny i dydaktyczny, a Senat 26 III 1980 r. jednogłośnie pozytywnie przegłosował wniosek, to sprawa utknęła w ministerstwie aż na siedem lat. Ostatecznie Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego Benon Miśkiewicz powołał Zenona Gulдона na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach od 1 V 1987 r.

Po wprowadzeniu stanu wojennego Rektor WSP powierzył mu od 21 I 1982 r. obowiązki p.o. dyrektora Biblioteki Głównej, jednocześnie zwalniając go z wymogu prowadzenia zajęć dydaktycznych i organizacyjnych w Instytucie Historii. Chodziło o odsunięcie go od kontaktów ze studentami działającymi aktywnie w NZS, których wspomagał w prowadzeniu ich działalności. Kilka miesięcy później został powołany na stanowisko dyrektora biblioteki (na czas do 30 IX 1984 r.). Od 1 I 1984 r. powrócił do działalności dydaktycznej w Zakładzie Bibliotekoznawstwa Instytutu Historii WSP. Od 15 XII 1989 do 30 VI 1990 r. pełnił funkcję kierownika Wydawnictwa WSP.

Z dniem 30 IX 1991 r. prof. Z. Guldon zakończył pracę na WSP i przeszedł na rentę.

Był członkiem wielu towarzystw naukowych: Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego (od 1959 r.), Towarzystwa Naukowego w Toruniu (od 1962 r. członek Komisji Historycznej, od 1968 r. członek Wydziału I Historycznego), Kieleckiego Towarzystwa Naukowego (od 1970 r., w latach 1973–1974 był jego prezesem) i Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 1958 r., w latach 1971–1972 pełnił funkcję prezesa Oddziału Kieleckiego, a od 1974 r. pracował w Komisji Historii Regionalnej i był członkiem Zarządu Głównego PTH). W latach 1976–1977 był

przewodniczącym Komitetu Okręgowego Olimpiady Historycznej w Kielcach. W 1976 r. wybrany został członkiem Rady Naukowej Towarzystwa Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego.

Naukowe zainteresowania prof. Z. Guldona dotyczyły przede wszystkim historii XVI–XVIII w., a pod względem terytorialnym obejmowały Kujawy z ziemią dobrzyńską, Wielkopolskę, Małopolskę, Ukrainę i Białoruś. Koncentrowały się zaś wokół następujących problemów:

1. Historii gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów handlu i miast. Tej tematyki m.in. dotyczyła jego rozprawa habilitacyjna poświęcona związkom handlowym dóbr magnackich na prawobrzeżnej Ukrainie z Gdańskiem w XVIII w., która doczekała się licznych recenzji. Dziejom handlu poświęcił także kilkanaście rozpraw, artykułów i komunikatów, opublikowanych m.in. na łamach „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej”, „Zapisek Historycznych” i „Sylwana”. Wymienić trzeba również pracę *Z dziejów handlu Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku. Studia i materiały* (Kielce 1980). Kilka prac poświęconych zostało dziejom miast kujawskich, przede wszystkim Bydgoszczy i Inowrocławowi, w tym cieszące się dużym zainteresowaniem *Szkice z dziejów Bydgoszczy XVI–XVIII w.* (Bydgoszcz 1975, współautor Ryszard Kabaciński).

2. Dziejów osadnictwa i geografii historycznej – tej tematyki dotyczyła rozprawa doktorska, która stała się podstawą przygotowania do druku dwóch opracowań, a mianowicie: *Rozmieszczenie własności ziemskiej na Kujawach w II połowie XVI w.* (Toruń 1964) i *Mapy ziemi dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku* (Toruń 1967). Wspólnie z Janem Powierskim przygotował też obszerną monografię *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII–XIV w.* (Warszawa–Poznań 1974). Tematyki tej dotyczyły również artykuły poświęcone dziejom osadnictwa na Kujawach w XVII–XVIII w.

3. Demografii historycznej okresu staropolskiego, której efektem była próba szacunku zaludnienia Polski w 1629 r. (*Zaludnienie Polski w 1629 r.*, *Zapiski Historyczne*, t. 33: 1968, z. 4, s. 43–52). Artykuł ten do dzisiaj jest często cytowany.

4. Źródłoznawstwu – tu wymienić trzeba przede wszystkim wydanie trzytomowej lustracji województw wielkopolskich i kujawskich z lat 1626–1632 oraz księgę radziecką Bydgoszczy z lat 1671–1675.

5. Metodologii badań regionalnych i dydaktyki historii w szkole wyższej – tu wymieść należy chociażby *Źródła statystyczne do dziejów Pomorza Wschodniego i Kujaw od XVI do początków XX w.* (z Kazimierzem Wajdą, Toruń 1976) oraz *Prace pisemne na studiach historycznych. Przewodnik metodyczny* (z Józefem Grzywną, Kielce 1977).

6. Wraz ze zmianą miejsca pracy w 1970 r. z konieczności nastąpiło też rozszerzenie zainteresowań badawczych. W obszarze jego badań znalazły się dzieje regionu świętokrzyskiego, w tym dzieje tamtejszych miast i życia gospodarczego w Staropolskim Okręgu Przemysłowym. Tej tematyce regionalnej Profesor poświęcił kilkadziesiąt, mniej lub bardziej obszernych artykułów oraz monografię *Górnictwo*

two i hutnictwo w Staropolskim Okręgu Przemysłowym w drugiej połowie XVIII wieku (Kielce 1994). Był także współautorem znaczącej części monografii *Dzieje regionu świętokrzyskiego od X do końca XVIII wieku* (Warszawa–Kielce 2004). Bez jego doświadczenia i wiedzy powstanie tej monografii nie byłoby możliwe. Podobnie jak pierwszego tomu *Świętokrzyskiego słownika biograficznego* (Kielce 2002).

7. W kręgu zainteresowań Z. Gulдона znalazły się również dzieje mniejszości etnicznych w dawnej Rzeczypospolitej, przede wszystkim Żydów, Szkotów i Anglików. Był autorem wielu artykułów i wydawnictw źródłowych oraz monografii: *Ludność żydowska w miastach lewobrzeżnej części województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku. Studium osadniczo-demograficzne* (Kielce 1990, współautor Karol Krzyszanek); *Żydzi i Szkoci w Polsce w XVI–XVIII wieku. Studia i materiały* (Kielce 1990) czy też *Procesy o mordy rytualne w Polsce w XVI–XVIII wieku* (Kielce 1995, współautor Jacek Wijaczka).

Profesor Z. Guldon należał do tych historyków o szerokich zainteresowaniach badawczych, których trudno umieścić tylko w jednej specjalności merytorycznej. Zaznaczyć przy tym trzeba, że jego publikacje oparte były przede wszystkim na materiale źródłowym. Obszernie korzystał w swych badaniach choćby z rejestrów celnych, które do dziś wykorzystywane są sporadycznie. Zwrócił również uwagę na mało wyszukiwane w badaniach nad dziejami handlu tzw. juramenty i rejestry poborowe. Dysponował umiejętnością swobodnego poruszania się w różnorodnych typach źródeł. Bibliografia jego prac liczy około 500 pozycji¹.

Profesor Z. Guldon był bez wątpienia jednym z najlepszych pośród badaczy zajmujących się dziejami gospodarczymi i społecznymi w Polsce ostatnich dzieścioleci.

Zenon Guldon zmarł 25 VII 2012 r. po kilkumiesięcznej ciężkiej chorobie. Pochowany został na cmentarzu komunalnym w Cedzynie koło Kielc trzy dni później.

Jacek Wijaczka (Toruń)

¹ Bibliografia prac prof. Z. Gulдона za lata 1958–1996 opublikowana została w poświęconej mu księdze pamiątkowej pt. *Żydzi wśród chrześcijan w dobie szlacheckiej Rzeczypospolitej*, red. W. Kowalski, J. Muszyńska, Kielce 1996, s. 247–269.